

ATATÜRK'ÜN İMZASI: « ... AZERBAJYCAN'IN BÜYÜKELÇİSİNE, KARDEŞİM İBRAHİM ABİLOV'A »

Atatürk'ün imzalı fotoğrafı. Azerbaycan Milli Tarih Müzesi.

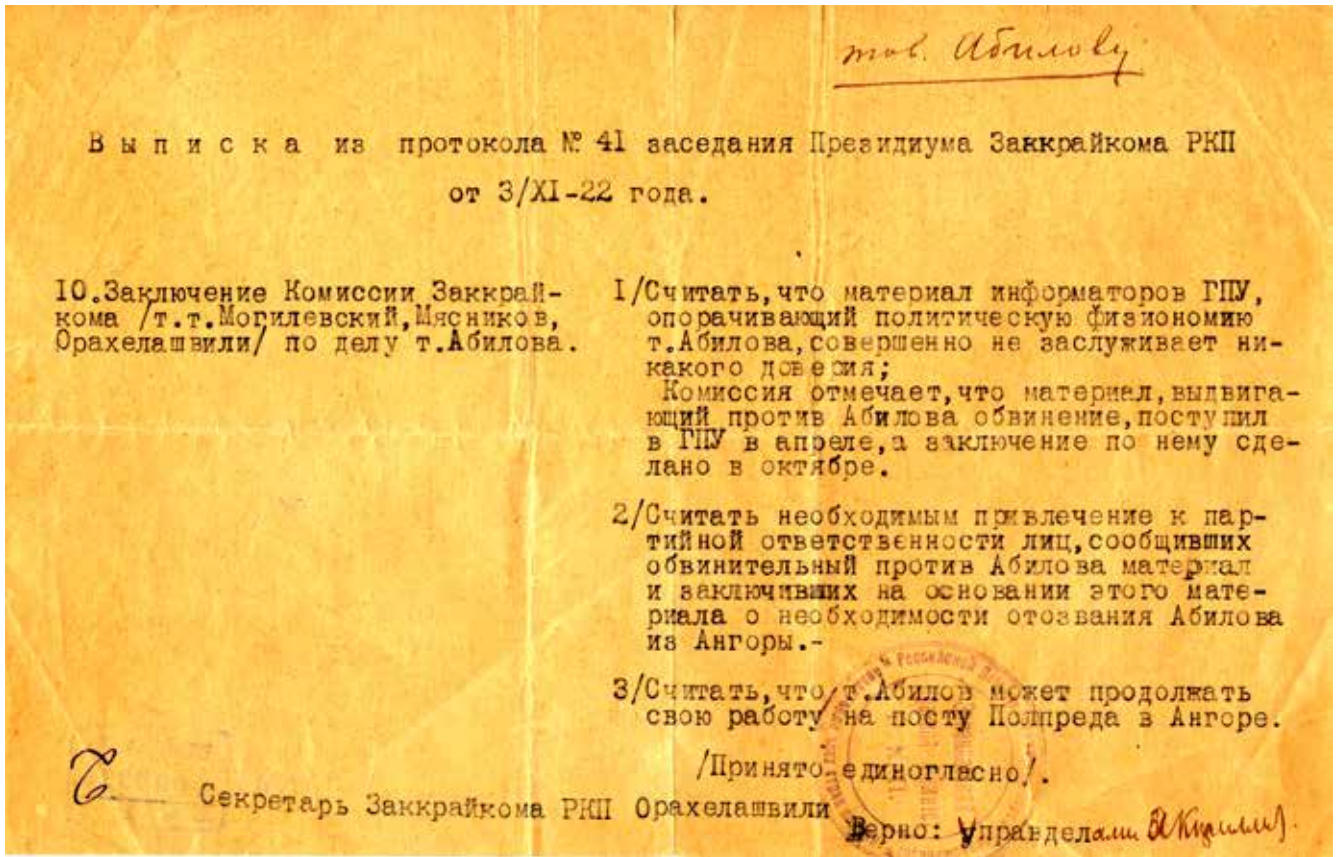
Azerbaycan Milli Tarih Müzesi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün üzerine kendi eliyle yazdığı "«Azerbaycan'ın Sayın Büyükelçisine, kardeşim İbrahim Abilov'a. 28 Ekim 1921 y." imzalı fotoğrafı muhafaza edilmektedir (1).

İmzadaki iki sözcük – "büyükelçi" ve "kardeş" kelimeleri Azerbaycan diplomasisinin pek bilinmeyen bir sayfasına ışık tutmaktadır.

Azerbaycan'da Sovyet hakimiyetinin kurulmasından Sovyetler Birliği'ne dahil olmasına ve sonra dış politika yetkilerinin Moskova (SSCB Dışişleri Halk Komiserliği) tarafından devralınmasına kadar geçen kısa süre zarfında (1920-1922 yıllarında) Azerbaycan ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler yoğun bir şekilde sürdürülmüştür.

İbrahim Muharrem oğlu Abilov Eylül 1921'de Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin (SSC) Türkiye Büyükelçisi görevine atandı. İ.Abilov 25 kişilik diplomatik heyetiyle birlikte Ankara'ya gelmiş ve Dışişleri Bakanı, üst düzey yetkililer ve şehir halkı tarafından görkemli bir şekilde karşılanmıştır. İ.Abilov şöyle yazıyordu: «Anadolu'nun her kesiminden halkın bizimle ilgili tutumu içten ve kardeşçedir. Trabzon'dan Ankara'ya kadar tüm şehir ve köylerde çok sıcak karşılandık ve kabul edildik» (2). İbrahim Abilov 15 Ekim'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

İ.Abilov'a karşı ithamın hükümsüzlüğü konusunda Güney Kafkasya Yürütme Kurulu toplantısının tutanağı. 3.11.1922. Azərbaycan Milli Tarih Müzesi. Bu mektuptan da görüldüğü gibi İ.Abilov'un Büyükelçi olarak görev yaptığı dönemde kendisiyle ilgili ihbar mektupları yazılmıştır.

ve Başkomutan Mustafa Kemal tarafından kabul edilerek, güven mektubunu sunmuştur. 18 Ekim'de temsilcilik binası üzerinde Azerbaycan bayrağı dalgalandı. Bayrağı göndere çeken Gazi Mustafa Kemal konuşmasında şunları söylemiştir: "Bence Türkiye ve Azerbaycan arasındaki samimilik ve kardeşlik ilişkilerinin derecesini açıklamaya lüzum yoktur. Bu kardeşçe ilişkilerin onaylanması ve kuvvetlendirilmesi için Azerbaycan hükümeti sayın İbrahim Abilov'u bize büyükelçi olarak göndermiştir. Bu çok başarılı bir seçimdir. Zira İbrahim Abilov zati-alileri bu kardeşlik bağlarına ruhuyla sarılmıştır ve bizim için de büyük öneme haiz kendi misyonunu başarılı bir şekilde icra etmek için gereken tüm özelliklere sahip bir insandır"(3).

SSCB tesis edilmeden önce Birlik ülkeleri dış ilişkilerinde bağımsızdı. Bu yüzden de 16 Mart 1921 tarihli Sovyet-Türk Anlaşması öncelikle Güney Kafkasya ülkeleri dahil (o sırada Güney Kafkasya Federasyonu kurulması süreci başlamıştı) diğer Sovyet cumhuriyetleri ile de ek anlaşmaların imzalanmasıyla tamamlanacaktı. Fakat Türk tarafının bağımsız bir şekilde Azerbaycan-Türkiye görüşmeleri yapılmasına dair önerisi geri çevrilerek ve tüm Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin katılacağı bir konferans düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştır(4). Uzun süren

zorlu müzakereler sonrası 26 Eylül 1921'de Kars'ta Güney Kafkasya-Türkiye Konferansının çağrılmasına dair anlaşma sağlanmıştır. Konferansta Azerbaycan hükümetini Behbut Şahtatinski temsil ediyordu. Konferansın açılışında RSFSC temsilcisi Y.S.Ganetski şu ifadeyi vurgulamıştır: "bura bir birinden daha fazla çıkar sağlamayı düşünen düşmanlar değil, barış içinde ve kardeşçe bir arada yaşamaya çalışan, barışçıl ve omuz omuza kendi ülkesi için çalışan ve karşılıklı olarak birbirlerine yardım eden komşu halklar toplanmıştır"(5). Konferans gergin müzakere ve tartışmalar ortamında devam etmiştir. Ekonomik ve sınır sorunları konusunda görüş ayrılıklarıyla ilgili uzun süren anlaşmalar sonucunda taraflar arasında mutabakat sağlanmış ve 13 Ekim 1921'de "Bir taraftan Ermenistan SSC, Azerbaycan SSC ve Gürcistan SSC, diğer taraftan Türkiye olmakla RSFSC'nin katılımıyla Dostluk Anlaşması" imzalanmıştır(6). 3 Mart 1922'de Azerbaycan tarafı Kars Anlaşmasını onaylamıştır.

Güney Kafkasya Federasyonunun tesisinden sonra (Mart 1922) üç cumhuriyetin ortak kararıyla 1922 yılında Azerbaycan'ın Türkiye'deki yetkili temsilcisi İ.Abilov'un aynı zamanda Gürcistan ve Ermenistan'ın da temsilcisi olduğu açıklandı. Bu karar kuşkusuz İ.Abilov'un bir

İ. Abilov'un atanmasına ilişkin Güney Kafkasya Yürütme Kurulu kararının onayına ilişkin Stalin tarafından imzalanmış Rusya Komünist Partisi Merkezi Komitesinin kararını içeren mektup. 4.11.1920. Azerbaycan Milli Tarih Müzesi.

diplomat olarak yaptığı hizmetlerin tanınmasıydı. O dönemde "Trud" gazetesi şöyle yazmıştır: "Güney Kafkasya'nın yetkili temsilcisi olmak konusu gündeme geldiğinde her kes yoldaş Abilov üzerinde durdu. Bu seçim sadece Abilov'un bu sorumlu makama atanması için bireysel anlamda en uygun aday olmasından değil, aynı zamanda Sovyet ülkesi olarak Güney Kafkasya'nın Şark'taki komşumuzla, genç devrimci Türkiye ile ilgili politikasından ileri geliyordu. Abilov bu misyonu şerefle icra etmiştir: O genç Türkiye ile Sovyet Güney Kafkasya arasında sıkı dostluk bağlarını kuvvetlendirebilmiştir. Onun Ankara'da popülaritesi ve etkinliği o kadar yüksektir ki, onun çalışmaları sayesinde işçi-köylü ülkemizin saygınlığı büyük ölçüde artmıştır ve bu tartışılmaz bir gerçekliktir"(7). Abilov yeni statüdeki atanmasıyla ilgili Türk hükümetini resmen bilgilendirmiştir: "Ben üç ülke adına size güven vermekle yetkiliyim: Güney Kafkasya Federasyonu Türkiye hükümetiyle ilgili önceki politikasını değiştirmeden sürdürecektir. Bunun dışında Türk halkıyla dostluk ilişkilerinin korunmasına ve güçlendirilmesine çalışacaktır"(8).

İ. Abilov'un Azerbaycan'ın, daha sonra Güney Kafkasya Federasyonu'nun Türkiyedeki büyükelçisi görevine atanması tüm alanlarda – diplomatik, siyasi, ekonomik, kültürel alanda büyük işler görmesini gerektiriyordu. En

önemlisi ise Türkiye ve Güney Kafkasya arasında dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi gerekiyordu.

İ. Abilov ülkesinin, uluslararası ilişkiler alanında, bu ilişkilerin önemli bir kolu olan Azerbaycan-Türkiye ilişkileri açısından kıymetli sayfalar yazmış ilk diplomatlarından biridir. İ. Abilov'un önerisiyle Azerbaycan hükümeti Trabzon ve Samsun'da konsolosluklar açmıştır. Bu karar Azerbaycan ve Türkiye arasında ticari ve kültürel ilişkilerin tesisi ve geliştirilmesi açısından önemliydi. İ. Abilov'un Türk sanayicileriyle kişisel görüşmeleri her iki devletin karşılıklı çıkara dayalı ticari ve ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesine yardımcı olmuştur.

Ülkenin içinde bulunduğu zor siyasi koşullar, Batılı güçlerin müdahalesi ve yorucu savaşın yıpratıcı etkileri Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. 17 Şubat 1923'de İzmir'de toplanan İktisat Kongresinde milli kaynakların tespit edilmesi ve ekonominin ayağa kaldırılması için hükümete yardımcı olmak konusunda çağrılar seslendirilmiştir. Mustafa Kemal'in ricası üzerine bir konuşma yapan Abilov kendi ülkesinin ekonomik durumu, ülkesinin ekonomik zorlukları nasıl atlattığına ilişkin bir konuşma yapmıştır. İ. Abilov'un konuşması kongre katılımcıları tarafından alkışlarla karşılanmıştır.

Azerbaycan, o dönemde ekonomisinin toparlan-

masının zorluklarına rağmen Türk halkına kurtuluş mücadelesinde somut yardım etmenin yollarını arıyordu. RSFSC ve Türkiye arasında Moskova anlaşmasının imzalanmasından sonra Azerbaycan hükümeti Türkiye'ye ilk yardımını yapmış, 30 tanker petrol, 2 tanker benzin ve 2 tanker gazyağı göndermiştir. Azerbaycan Dışişleri Bakanı M.D.Hüseynov'un Türk meslektaşına gönderdiği telgrafta "Azerbaycan Sovyet hükümetinin Türk halkına yaptığı bu ilk yardım Şarkın kurtuluşu yolunda kardeş halklar arasında sıkı işbirliği açısından yeni bir dönem başlatmıştır"(9).

Sovyet cumhuriyetlerinin ticari ve ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesi açısından 1922 yılında "Azneftesindikat" adlı ithalat-ihracat kurumunun tesis edilmesi önemli bir adım idi. Türkiye'nin birçok kentinde bu kurumun şubeleri faaliyet gösteriyordu. Sadece 1922 yılında "Azneftesindikat" tarafından Türkiye'ye 9294 ton gazyağı ve 340 ton benzin ihraç edilmiştir (10).

İ.Abilov'un Güney Kafkasya Federasyonu'nun büyükelçisi olarak görev yaptığı sırada demiryolu, posta ve telgraf, ticaret vs. alanlarda birçok anlaşma ve sözleşmeler imzalanmıştır.

Mustafa Kemal'in İ.Abilov'a karşı derin güven hissini gösteren çok sayıda örnek bulunmaktadır. Örneğin, 1992 yılı mart-nisan aylarında Türk ordusunun büyük taarruz hazırlıklarının yapıldığı bir dönemde M.Kemal'in şahsen daveti üzerine İ.Abilov cephe bölgesinde bulunmuş, altı piyade ve üç süvari tümenini, iki ordu ve iki kolordu karargahını ziyaret etmiş, subaylarla görüşerek ordunun birçok geri kıtalarında durum incelemesinde bulunmuştur.

Mustafa Kemal İ.Abilov'a çoğu zaman "kardeş" diyerek hitap etmiştir. Hediye ettiği bir resmin altında yazılmış yazı da bunu doğrulamaktadır. Bu arada Türkiye'de İ.Abilov'dan bu şekilde bahseden çoktur. Türkiye'nin "Ahenk" gazetesi İ.Abilov'dan şöyle bahsetmektedir. "Türkiye'de Abilov'u bir öz kardeş gibi sevmeyen ve ona saygı göstermeyen tek kişi bile yoktur. O milli kurtuluş mücadelemizin en yoğun döneminde bizim aramızda gerçekten öz bir kardeş olarak bulundu."

İ.Abilov'un isminin ünlü diplomatlar arasında zikredilmesi tesadüf değildir. N.Nerimanov onu "çabalari sayesinde Şark halklarıyla sağlam dostluk ilişkileri kurmuş büyük Sovyet diplomatı" adlandırmıştır"(11). ❀

EDEBİYAT:

1. Фонд документальных источников НМИА, инв. № 1892.
2. Багиров Ю.А. Из истории советско- турецких отношений (1920-1922. гг.). Баку, 1965, с.83.
3. Кемаль Ататюрк. Избранные речи и выступления. М., 1966, с. 168.
4. Хейфиц А.Н. Советская дипломатия и народы Востока 1921-1927 гг. М. 1968, с. 161.
5. Хейфиц А.Н. Советская дипломатия и народы Востока 1921-1927 гг. М. 1968, с. 164.
6. Газета "Труд", 1 апреля 1923 г.
7. Хейфиц А.Н. Указанная книга, с.165.
8. Багиров Ю.А. Указанная книга, с.126.
9. Багиров Ю.А. Указанная книга, с.124.
10. Журнал "Нефтяное хозяйство Азербайджана", 1926, № 3, с.446.
11. Активные борцы за советскую власть в Азербайджане. Баку, 1957, с.116.

İ.Abilov'un hayatının "Türkiye dönemine" ilişkin eşinin yazdığı anılar. Azerbaycan Milli Tarih Müzesi. İlk kez yayınlanmaktadır.

